

Po novem letu.

II.

Še nekaj me teži in mi krči srce! Pravijo, da ni dobro, ako ima človek na srcu kaj, s čimer ne more ali ne sme na dan.

Naš vrli list, naše stanovsko glasilo »Učit. Tovariš« je, ki mi daje povod, da zapišem nekaj svojih mnenj.

Žalostno in ne baš za naš stan olepševalno dejstvo je, da učiteljstvo tako težko in z naporom vzdržuje dva lista.

Po Slovenskem je okoli 2000 učiteljev in učiteljic, ki si komaj vzdržujejo 2 lista.

Kako važen faktor v današnjem življenju je časopisje, ni mi treba dosti razmotrivati in dokazovati.

Ruski diplomat Vite je v ameriškem Portsmouthu po rusko-japonski mirovni konferenci najprej zahvalil časopisje, da ga je tako krepko podpiralo v težkem delu.

Časopisje je dandanes velesila, sicer brez kanonov in pušk, a večja je od teh, močnejša je. Kaj bi bile politične stranke brez časopisja! Lahko rečemo: Prav nič bi si ne upale storiti, če bi ne imele časopisja, ki jih podpira. Časopisje sugerira drugim mnenja voditeljev itd.

Časopisje vzdiguje ali vrže maso in ves narod. Le tisti narodi, ki imajo dobro razvito časopisje, so najbolj omikani, oni stoje najvišje na lestvici prosvete in omike; njih napredek raste videzno.

Časopisje je tisti mogočni faktor, ki se bori s herojsko močjo za njih dobrobit. Pada časopisje, tudi z njim pada politična stranka, pada tudi narod.

Poglejmo tudi tu sebe! Slov. učiteljstvo, ki se šteje k omikanemu in inteligentnemu delu našega naroda, si komaj in z naporom vzdržuje list, ki se bori z občudovano močjo za naše pravice. »Učiteljski Tovariš«, ki je za nas prizvrsten list, ima tako malo naročnikov, da komaj plačujejo režijske stroške. In to smo mi sami krivi, mi, ki se štejemo, da smo zaveden stan.

Dragi tovariši! Tako ne sme iti dalje. Vse predsodke in vse, kar je nas utegnilo ovirati, da si nismo naročili svojega stanovskega glasila, vrzimo od sebe in naročimo si list, ki je naš, in ki se bori za nas. Vsak član našega stanu more biti naročnik in tudi reden plačnik »Učitelj. Tovariša.« Vsak pravi učitelj bo gotovo delal na to, da se naš list poveča, da se razširi in okrepi v boju za naše pravice.

Tudi tu delajo izjemo učiteljice in najmlajši tovariši in nekoji starejši učitelji. Vsi mi pa, ki se borimo zanje, in ki puščamo veliko svojih moči v stanovskih vprašanjih zunaj šole, smo natihome od njih zasmehovani. Rečem, oni si pravijo, zakaj bi mi šli v ogenj; ako kaj pridobijo naši tovariši, itak tudi nam to ne uide. In kar je najgrjega od takih »kolegov«, je, da se zlobno vesele, ko človek pride z našimi škropuloznimi oblastnjami v navzkrižje. Pravijo: Prav se ti godi, zakaj se pa pehaš. To lahko potrdim iz lastne izkušnje.

Moje mnenje je o tem: Učitelji naj take tovariše kar kratkomalo zaničujejo in prezirajo, ker to niso učitelji-tovariši. Vsak tovariš bo tovariša podpiral v boju; in če pride v navzkrižje s šolskimi oblastnjami, ki ne vidijo rade agilnih in delavnih tovarišev, če drugo ne, vsaj simpatizoval bo z njim. Samo simpatije želimo od takih plašljivih tovarišev, ki imajo zajčjo nrav. Lepo pa ni, da pokažejo najgrjo hudobijo, zavist in škodoželjnost. To mora izginiti iz naših vrst!

Če pa še imamo takega tovariša med seboj, mu moramo reči, da je zašel po nesreči v učiteljski stan. In ker ti niso učitelji, tudi mi jih prezirajmo in zaničujmo, ker tudi tu naj velja: Oko za oko!

Poglejmo svoje najhujše nasprotnike, razširjevalce idej rimskega klerikalizma in ultramontanstva.

Ni ga menda med njimi, da bi ne imel po dva ali tri liste, ki pravzaprav niso stanovska glasila, ampak so le listi za poneumljevanje in za podivjanje ljudstva. Z vsemi mogočimi pripomočki delajo na to, da razširjajo take liste, ki imajo nelep namen, in ki nobeden ne pozna idealnih smotrov. In v prvi vrsti vsi delajo na to, da se čimbolj razvije njihovo časopisje, ker dobro vedo, da, če pade časopisje, padejo tudi oni tisti dan.

Ali bi jih mi ne mogli posnemati in se ravnati po njih zgledu? Lahko bi, če le hočemo, in če smo le možje-učitelji in če imamo le količkaj stanovske samozvesti.

Stanovske samozvesti pa manjka mnogim učiteljem. Sem prištevam učiteljice in najmlajši učiteljski naraščaj, dobi se tudi še precej tradicionalnih starih učiteljev.

Mlajši naraščaj, učiteljice in kolikortoliko tudi najstarejši učitelji so cokla na učiteljskem telesu. Zavora, ki nam je na poti, da se mi ne moremo prosto in po svoji volji sukati in gibati, so zgoraj imenovani.

Mlajši naraščaj in nežni spol je zajčje narave, boji se in strah ga je o belem dnevu svoje lastne sence. Stari učitelji pa se ne morejo otresti tistih tradicionalnih mežnarskih misli. Tu se mora obrniti na bolje.

Primimo mlajše kolege in vabimo jih k sebi ter poučimo jih, da je življenje boj in da le tisti ostane, ki ima več pogojev za življenje.

Kdor ni z nami, je proti nam.

Da popravimo, kar je zagrešenega, naj se pri vsaki priložnosti, pri vsakem zborovanju agitira za naša lista. Porabimo vsa sredstva, da poravnamo dolg, ki ga imamo napram svojima listoma.

G. upravniku pa bi svetoval, da se ravna popolnoma po zgledu »Slov. Naroda«. Na naslov se mu zapiše, do kdaj je plačan list, in ko poteče naročnina, naj se mu koj ustavi list. Gotovo bo pomagalo v mnogih, mnogih slučajih.

Radikalec I.

Kakšna bo učiteljska pasivna rezistenca?

(Dalje.)

Kdaj stopimo v pasivno rezistenco?

Že mnogo let je preteklo, odkar je naše učiteljstvo javnosti povedalo jasno in odločno, da je nujna potreba urediti učiteljske plače. Prošnja za prošnjo se je pošiljala na deželni zbor, ali vse te s protestnimi shodi vred so ostale glas vpijočega v puščavi — učiteljstvo je, kakor bi bilo zakleto in obsojeno v večno stradanje. Vsa javnost je prepričana, da zasluži za svoj trud in delo boljše plače; gospod in kmet nas pomilujeta, ali to je vse — stradati moramo naprej! Zadnje zasedanje deželnega zbora je razburilo učiteljstvo do skrajnosti. Klerikalno postopanje, da se ima dati 25% draginjska doklada edino le poročenim učiteljem, je premišljeno storjeno hudodelstvo. Izjava klerikalnega prvaka dr. Šusteršiča: »Nikar ne obljubujete učiteljem regulacije od 11. do 9. činovnega razreda, dokler ne vemo za pokritje;

25% draginjska priklada naj ostane do prihodnje regulacije brez drugih obljub!« To je dovolj jasno povedano, da so tudi klerikalci za regulacijo učiteljskih plač, ali le po starem vzorcu, da nam ne bo mogoče tudi po regulaciji živeti ne umreti. Dati nam mislijo nekaj mrvic kruha kot beračem, in to bo vse! Ni jim mar, da je vsako leto manj moških učiteljev, zaradi česar je nastala velikanska praznota, da je že celo mnogo večrazrednih šol brez moških učiteljev, eno-razrednice bodo že tako kmalo zasedle same učiteljice. Niti njim, niti vladi ni mar, da se na ta način s pestjo v obraz bije šolskim zakonom. Ako smejo oni na tak način prezirati zakonita določila, mar ne smemo tudi mi s pasivnostjo? — Klerikalci so jasno pokazali pri zadnjem zasedanju, da se držijo strogo svojega protišolskega načela; današnja šola je prokletstvo za naš narod. Tega načela so se držali dosedaj in se ga bodo tudi v bodoče; od njih nima pričakovati učiteljstvo boljše bodočnosti. Oni ne morejo preboleti udarca da jim je bila šola z učiteljstvom iztrgana iz rok. Zato vidimo igrati pri njih dvojno vlogo; na videz so za šolo, ker je ljudstvo za to vneto, odbivajo pa naše regulacije, ker nečejo naroda obremeniti z večjimi nakladami. To bomo pojasnili še na drugem mestu. Iz tega razvidimo torej prav jasno, da je njim šola deveta briga, deveta briga blagor našega naroda — in še manjša briga učiteljstvo.

Kakor je pri vladnih krogih običajno, se ne ozirajo na prošnje narodov in njih zastopnikov prav nič, če so zadeve še tako utemeljene, važne in potrebne, — vdajo se pa sili. To vidimo iz raznih pojavov v sedanjih razburjenih časih. Na podoben način mora postopati tudi učiteljstvo. Nobena prošnja ni izdala dosedaj nič, pa tudi v prihodnje ne bo kakor smo že dokazali. Moramo torej seči po skrajnem sredstvu. Izdalo bo samo skrajno sredstvo.

Kakor smo napovedali že pred dvema letoma, da bo prišlo do tega odločilnega koraka, povemo tudi sedaj, da bo sledilo tudi še kaj resnejšega, ako ne bo pomagalo to. Takrat se je delal klerikalizem norca iz nas, misleč, da nam tega ne bo mogoče izvesti, ali pri zadnji deželni skupščini so mu naši delegati zaprli sapo. Tudi sedaj bo vzel vse za šalo, češ, kaj nam more to škodovati? Mi na to odgovorjamo: »Smrt zakletim sovražnikom šole, narodne prosvete in blaginje!« Kako bomo to izvedli je naša stvar. Kakor smo postopali dosedaj oprezno, premišljeno in v edinstvu, tako bomo tudi v bodoče. Mi vemo, kaj nam je izročeno v oskrbovanje in odgojo, za to se nočemo prenačljiti. Počakati hočemo s pasivno rezistenco do drugega zasedanja deželnega zbora. Ako se tudi takrat izjalovijo naše nade, stopiti moramo vsi na pot, ki bo v našem glasilu natančno zaznamovana. Preden nastopimo to skrajno pot, hočemo odkrito in možato pojasniti svoje misli in želje nasprotnikom in prijateljem, da nam ne bo mogel nihče ničesar očitati.

VII. Kdo je kriv naše bede?

Kakor se razvija vsaka stvar v prirodi polagoma in zanesljivo, tako se razvijajo polagoma tudi socialne, politične, in z njimi tudi šolske razmere v človeški družbi. Pred 100 leti je bilo avstrijsko šolstvo še v povojih; le po mestih in trgih je bilo nekaj šol, na kmetih pa skoraj nič. Do l. 1870. je imel klerikalizem absolutno moč nad šolo in učiteljstvom v naši državi, a ni storil za oboje prav nič, ker je bil njegov princip, da je zavedna, izobražena in napredna narodna masa njemu škodljiva — ostane naj torej neizobražena, neumna in nerazsodna! Tega leta je nastal za naše

šolstvo v Avstriji popoln preobrat. Takratni liberalizem, ki je bil posledica velikega poraza v vojski 1866. leta, presadil je šolstvo na današnjo moderno podlago! Izvili so šolstvo iz rok klerikalizma, ki ne more do današnjega dne preboleti tega udarca. Čeprav je rogovilil, zaničeval obrekoval, in kjer je le mogel, tudi nasprotoval naprednemu šolstvu, se je to razvijalo preko glav teh do današnjega dne. Da pa ni prišlo naše šolstvo še do vrhunca svojega razvoja, so krivi razni faktorji. V prvi vrsti je kriva naša država sama, potem tudi klerikalizem, liberalizem in učiteljstvo. Da bo to vsakomur bolj jasno, hočemo dokazati vsako zase v posameznih poglavjih.

1. Naše bede je kriva država.

Priznati moramo, da je naša država unikum na vsem svetu glede političnih razmer, narodnosti in šolstva. Tu so male in večje države v državi, mali in večji narodi z malo in večjo izobrazbo ter malimi in večjimi kulturnimi in gospodarskimi napredki. Druge države imajo večinoma državljane ene narodnosti, pri nas jih je pa toliko, da so druga drugi na poti, druga drugi nasprotni, zaradi česar se bije neprestani narodnostni boj za razne politične, gospodarske in šolske zadeve, kar državno upravo slabi. Pri takšnih razmerah vladati ni lahko. Medvsem se bije najljutejši boj zaradi šolstva. Nemci hočejo imeti povsod prvo in zadnjo besedo, kakor v političnih in gospodarskih zadevah, tako pri šolstvu. Oni nočejo na noben način priznati Slovanom enakih pravic pri upravi in tudi pri šolstvu ne. Višji vladni organi so večinoma nemškega pokolenja. Pravijo, da kri ni voda, zato ti drže in vladajo v nemškem narodnem duhu, kar se pa nam Slovanom zdi krivično, njim pa pravično. Zato vidimo, da so nam milostno pustili ljudsko šolo pri kompaktnih masah na narodni podlagi, ob mejah pa nam nasprotujejo, kjer le morejo. Pa tudi pri nas se mora poučevati na štirirazrednicah nemščina. Za peščico nemških otrok mora biti povsod nemška šola — za te skrbi prav po očetovsko naša vlada, za naše med Nemci pa nima srca. Slovenske srednje šole nimamo nobene, čeprav neprenehoma prosimo zanje, o visoki šoli niti govora ni — za vse to ima vlada gluha ušesa, brez srca je. Naš narod se raznarojuje na vsi črti Nemcem v veselje, nam v žalost. Ako bi si hotel naš narod v tem oziru priboriti pravic, bi moral imeti narodne zastopnike, prepojene z narodnim duhom in ljubeznijo, ki bi neustrašeno in neprestano zahtevali narodnih pravic, ker je naša vlada vajena, da se vda le sili, za lepe besede in prošnje ima vedno le samo obljube in gluha ušesa. Dokler bodo naši državni delegati dr. Šusteršičevega kalibra, nimamo pričakovati nič boljšega, pač pa dosti slabšega. Klerikalec proda za skledico leče, za kako malo državno podporo najvitalnejše narodne interese, ker je brez narodnega čuta. Narodna blaginja mu je deveta briga. — Ista slavna vlada, ki nima srca za naše šolstvo, nima srca tudi za naše narodno in napredno učiteljstvo. Prepustila je skrb za šolo in učiteljstvo posameznim kronovinam, ki pa nečejo imeti gmotnih sredstev za vzdrževanje šol. Za vojaško upravo, kanone, ladje itd. meče vsako leto neštivilno milijonov, za šolstvo pa niti beliča. V zadnjem zasedanju deželnega zbora je izjavil dr. Šusteršič, da bo morala vlada prispevati za novo regulacijo učiteljskih plač. To je povedano: dokler vlada ne bo prispevala za učiteljstvo, ne bodo regulirane učiteljske plače. V dež. zboru je govoril o tem, v drž. zboru bo pa tih kot grob; tako znajo vedno klerikalci varati javno mnenje in metati pesek v oči svojim volilcem.

Ako bi naša vlada hotela priskočiti raznim kronovinam na pomoč za blágor šolstva, bi to že davno prav lahko stó-rila. Pripustila bi bolj obdačiti žganje, ki ga popijejo ponekod preveč, kar škoduje narodu; nekaj malega več na vino, pivo, sladkor, tobak, sol, kólke itd., česar bi ljudstvo prav malo občutilo, a prišlo bi toliko novih milijonov, da bi naše šolstvo z učiteljstvom vred lahko sijajno uspevalo. A kje je država, ki bi to stó-rila? Slovanom podpirati šolstvo? To bi bilo za N. ce preveč!

Vlada je navallila največje breme glede šol na posamezne kronovine in nje prebivalce. Učiteljstvo morajo plačevati deželni odbori iz svojih skromnih dohodkov, šolska poslopja z raznimi stvarnimi potrebščinami pa občine ali narod sam. Država si je obdržala samo nadzorstvo in vodstvo, da se vse vrši po zakonitih določilih. Pri vsakem gospodarstvu je gospodar sam odgovoren za vse — za stroške in dohodke ali pokritje in izdatke, kar smatramo kot naravni zakon z motavicijo, da kdor ukazuje, tudi plačuje. Tako je povsod, celo pri divjih narodih, le pri nas ni tega, pri nas vlada strogo ukazuje, gospodari in strahuje, a plačuje pa prav nič. To bije naravnim zakonom naravnost v obraz, to je mogoče le pri nas v Avstriji. Pod deželno avtonomijo se sicer razvija šolstvo in diha učiteljstvo svobodneje kakor pod vladno avtonomijo, ali svoboda brez kruha in dohodkov je vredna bore malo. Vladna dolžnost bi bila podpirati posamezne kronovine za povzdigo šolstva, ker povzdignejo kulturni narodi tudi vladno blagajno. Naša vlada ima za to gluha ušesa, otrplo srce in mreno na očeh. Nima časa in volje, baviti se s takimi malenkostmi. Čez glavo ima opravka samo za pomirjevanje narodnostnih prepиров, glavnega vzroka pa ne vidi — in ta je boj za šolstvo. Kdor ima v rokah narodno šolstvo, ima v rokah tudi bodočnost. To so iz prevideli državniki in politiki že davno, zato vidimo boj za narodno šolstvo na vsi črti, vlada pa tišči krčevito v rokah mošnjiček in meri z dvojno mero — Nemcem vse, Slovanom pa nič. Povsod vlada nezadovoljnost, največja nezadovoljnost vlada pa med avstrijskim učiteljstvom, ker mora pri svojem važnem poklicu in delu neprestano stradati. V novejši dobi sicer sije up boljše bodočnosti, ker se nadajamo, da pride s splošno in enako volilno pravico tudi narodno šolstvo do boljše bodočnosti. To so pa le nade! Od druge strani nas pa navdaja bojazen in strah, da bi ne prišli do absolutne večine delegati sedanjega klerikalnega kalibra, ki so zagrizeni in smrtni sovražniki sedanjega šolstva in učiteljstva. Naj se pa zgodi, kar hoče, kaj slabšega kakor je sedaj, skoraj ne more priti!

(Dalje.)

Kršenje zakonov v Istri.

Že večkrat smo se pečali z odlokom deželnega šolskega sveta v Trstu z dne 1. decembra 1902, št. 1078, s katerim je določil, da mora učiteljstvo ljudskih šol zbirati šolske otroke v šolskih prostorih in jih od tam voditi vsako nedeljo in praznik v cerkev k farni, oziroma kaplanijski maši. Povedali smo, da je to predlagal deželnemu šolskemu svetu krški škof, da sta se temu predlogu pridružila tržaški in poreški škof, da je njih predloge uveljavil deželni šolski svet. Povedali smo, da se s tem odlokom krši § 2. državnega zakona z dne 25. maja 1868, št. 48, ter pokazali smo, kako slabe posledice ima lahko ta odlok za šolsko mladino v zdravstvenem oziru. Povedali smo tudi, da je deželni šolski svet v Ljubljani ravno nasprotnega mnenja kot deželni šolski

svet v Trstu in povedali smo, kako je dokazalo učiteljstvo pri okrajni skupščini v Kopru, da je ta odlok šolstvu škodljiv. A pri vsem tem ne moremo, da bi ga zopet ne vzeli v pretres in razpravo. Pred vsem moramo povedati, da ne priznavamo temu odloku pravne moči, kar hočemo v naslednjih vrsticah tudi dokazati. Zgoraj smo že omenili, da ta odlok krši § 2. državnega zakona z dne 25. maja 1868, št. 48, in vsakemu je znano, da sklep katerekoli korporacije, ki krši ali nasprotuje kateremukoli paragrafu državnih zakonov, ne zadobi pravne moči in moral bi se že po predsedništvu sistirati. Enako bi se moralo zgoditi tudi tu. Točka 5. § 5. državnega šolskega zakona z dne 14. maja 1869, št. 62, pravi: »Kar cerkvene oblasti zaukažejo zastran poučevanja v veri in zastran bogoslužnih vaj, se ima šolskemu voditelju oznanjati po okrajnem šolskem nadzorstvu. Takim zaukazom, ki se ne ujemajo z občnim šolskim redom, se odrekuje oznanitev.« To nam zopet kaže očito, da deželni šolski svet ni imel v tem oziru nič odločevati, pač pa, ker so mu škofje to predlagali, jim povedati, da se morajo obrniti v tem oziru na posamezne okrajne šolske svete, ki bi jim morali razglasitev zavrniti, ker se s tem krši ne le občni šolski red, ampak tudi § 2 zgoraj navedenega zakona.

§ 50. šolskega in učnega reda, ki se je uveljavil z ministrsko naredbo z dne 20. avgusta 1870. in ki se mu je razširila veljava tudi za Istro z ministrsko naredbo z dne 13. oktobra 1870, št. 9613, se glasi: »Ustanovilo o veroznanstvu se prepušča cerkveni oblasti, katera naj se trdno drži o tem razglašeni postavnih ukazov (§ 5. državnega zakona o ljudskih šolah); dokler tega ustanovila še ni, stvar ostane, kakor je bila do zdaj. Naredbe cerkvene oblasti v bogoslužju naj okrajna šolska oblast oznani šolskemu voditelju. Ako bi se okrajna šolska oblast razprla s cerkveno oblastjo zaraditega, koliko naj bode bogoslužja, tedaj razsodi deželna šolska oblast. Šoli je dolžnost po učiteljih dotične vere skrbeti, da se na učence ustrahovalno pazi pri bogoslužnostih, uvedenih po zmislu § 5. državne postave o ljudskih šolah.«

Iz tega je dovolj razvidno, da šolski in učni red ne določuje nič drugega kakor § 5. državnega šolskega zakona z dne 14. maja 1869 in da izročuje ustrahovalni nadzor pri bogoslužnosti šoli. Pod ustrahovalni nadzor sodijo vsi državljani in ne le šolski otroci. Kadar človek prekoraci 14. leto svojega življenja, pripade pod ustrahovalni nadzor kazenski sodnji in vendar se ni nikdar še slišalo, da je kazenska sodnija ljudi zbirala v kakem posebnem prostoru ter jih od tam vodila v cerkev k božji službi, akoravno ima ona ustrahovalni nadzor tudi pri bogoslužnosti nad vsemi državljani. Ona vrši svoj ustrahovalni nadzor s tem, da onega, ki je motil bogoslužje, kaznuje, ako ga je kdo ovadil in to dovolj temeljito dokazal. Enako pravico in dolžnost ima po učnem redu šola nad šolsko mladino, a poudarjamo, da le po šolskem in učnem redu. Ista kazenska sodnija pa odreka šoli ta nazor, ker smo videli že premnogokrat, ko so šolski otroci, izpod 14. leta stari, prišli v navzkrižje s paragrafi kazenskega zakona, da jih je izročila njih staršem, da jih kaznujejo, in ne šoli, medtem ko vojaka, ki se je pregrešil proti kazenskemu zakonu, izroči vojaški oblasti, da ga kaznuje. To nam dokazuje, da nasprotuje določilo ustrahovalnem nadzorstvu v šolskem in učnem redu drugim paragrafom državnih zakonov. Ker pa ministrska naredba, ki nasprotuje državnemu zakonu, ni pravomočna (ministrske naredbe so le za to, da pojasnujejo, kako naj se vrše državni zakoni), zato ne more izpodbijati veljave paragrafov državnih